

**ЯКІСНА ТА КІЛЬКІСНА АСИМЕТРІЯ ЕКСПЛІЦИТНОГО ГЕНДЕРНОГО МАРКУВАННЯ
НАЗВ ОСІБ СУЧАСНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

У статті розглядаються проблеми непропорційного експліцитного гендерного маркування назв осіб сучасної англійської мови. Проілюстровано якісну та кількісну асиметрію у використанні експліцитних гендерних маркерів назв осіб сучасної англійської мови в рамках опозиції за статусними ознаками.

В англійській мові відсутня граматична категорія роду. Натомість функцію репрезентації в мові гендерних ознак особи реалізують засоби функціонально-семантичного поля статі. Серед численних засобів поля найбільшим потенціалом володіють ті одиниці мови, що вказують на гендер референта експліцитно. Для іменників сучасної англійської мови властиві засоби експліцитного маркування гендера референта (маркери суфікси та напівсуфікси). А саме вони, як зазначає А.П. Мартинюк, надають гендерній референтній віднесеності стабільного характеру, незалежного від лінгвального (екстралінгвального) контексту дискурсу [1: 68].

Метою статті є аналіз семантики гендерно-ненейтральних експліцитно маркованих назв осіб сучасної англійської мови та визначення наявних асиметрій в корпусі релевантних одиниць в рамках опозиції за статусними ознаками референта.

У вираженні опозиції за статусними ознаками, що утворюється трьома ступенями (низький, середній та високий), залучені всі гендерні маркери-напівсуфікси англійської мови. Лексеми з формантами *-girl(girl-), -boy(boy-), -maid(maid-)* регулярно номінують референтів з низьким соціальним статусом, що обіймають незначні посади, виконують малооплачувану, некваліфіковану роботу. Значний відсоток таких одиниць корелюють з лексемами, утвореними маркерами *-woman(woman-), -lady(lady-), -man(man-), -master(master-)*, що відповідно позначають осіб з вищим соціальним статусом (**cowboy, cowgirl** (пастух, пастушка) – **cowman**, (працівник ферми, власник ферми, власник худоби); **office boy, office girl** (службовець початківець у офісі, посильний, секретар) – **office man** (працівник офісу, контори); **showgirl** (молода актриса, танцівниця, співачка) – **showman** (ведучий свята, тамада, власник, директор цирку, атракціону, зоопарку тощо).

Маркери *-lady(lady), -mistress(mistress-), -master(master-)* здатні імплікувати ознаку "високий соціальний статус", що ілюструють пари: **barge** (робітник на баржі) – **barge** (господар, власник баржі); **dancing-girl** (танцюристка, партнерка по танцю (на платних танцях)) – **dancing-master** (учитель танців). Чітко прослідкувати здатність маркерів імплікувати статусні характеристики дають можливість спільнокореневі ряди: **horse-boy** (помічник конюха, конюх) – **horseman** (вершник, наїзник, їздок, кавалерист, кіннотник, конюх, кіннозаводчик, любитель коней), **horsewoman** (вершниця, наїзниця, амазонка) – **horse-master** (власник стайні, кіннозаводчик, майстерний вершник, об'їждчик коней, любитель коней); **postboy** (листоноша) – **postman** (листоноша), **postwoman** (жінка-листоноша) – **postmaster** (начальник поштового відділення, поштмейстер, стипендіат Оксфордського університету, адміністратор вузла електронної пошти або конкретної підсистеми Інтернету), **postmistress** (начальниця поштового відділення). Однак, такі співвідношення є нерегулярними, а опозиція інколи нейтралізується (**lockman (locksmen)** (начальник шлюзу) – **lockmaster** (начальник шлюзу); **sales-girl (salesgirl)** (продавиця) – **saleslady** (продавиця) – **saleswoman** (продавиця, комісіонерка)). Окремі маркери, в складі певних лексем можуть виражати протилежні статусні характеристики. Формант *-boy(boy-)* регулярно використовується при творенні маскулінізмів, що належать до сленгу, розмовної лексики, на позначення впливових осіб з престижним соціальним становищем. Відповідників-фемінізмів у таких лексем нами не виявлено.

У парах назв осіб, утворених від спільної основи маркерами з однаковим імплікаціоном, значення, як правило, відрізняються лише гендерною ознакою (**aircraftsman** (пілот найнижчого рангу у британському флоті, рядовий авіації) – **aircraftswoman** (жінка-пілот найнижчого рангу у британському флоті, рядова авіації); **balance-master** (еквілібрист; канатоходець) – **balance-mistress** (еквілібристка; канатна танцівниця); **barmaid** (барменша, буфетниця) – **barman** (бармен, буфетник); **busboy** (чоловік, що миє посуд у ресторані та допомагає офіціантові) – **bus girl** (жінка, що миє посуд у ресторані та допомагає офіціантові); **stuntman** (каскадер, дублер) – **stuntwoman** (каскадера, дублерка)). Поряд з тим, нами виявлені пари, у яких відносно одного з членів відбувся процес семантичної дерогації, що часто висвітлюється в працях по гендерній лінгвістиці, публіцистиці [1: 137; 2; 3: 278]. Окрім лексем, що традиційно ілюструють дане явище (**manager** – **manageress, governor** – **governess, priest** – **priestess, conductor** – **conductress, master** – **mistress**), можемо

навести наступні приклади: *handmaid* (служниця) – *hand-man* (майстер на всі руки); *leading lady* (акторка, що виконує головну роль у виставі, кінофільмі, телепередачі) – *leading man* (видатний державний діяч); *steward* (стюард, управляючий маєтком, розпорядник майна, організатор масштабних суспільних подій, людина, що забезпечує провізією, продуктами, офіціант на судні) – *stewardess* (стюардеса, покоївка на кораблі); *baron* (барон, суддя, магнат, впливова особа у певній сфері суспільного життя, командує армією, в'язень, що має найбільший вплив серед інших засуджених) – *baroness* (баронеса, дружина барона); *keyman* (провідний спеціаліст, фахівець; особа, що відіграє в певній сфері провідну роль; телеграфіст) – *keywoman* (телеграфістка) тощо). У даних парах фемінізм номінує референтів з нижчим соціальним статусом, кваліфікацією, посадою, майновим станом, суспільним визнанням, має менше значень порівняно з маскулінізмом, що типово є багатозначним. Відмітимо, що таких пар виявлено нами значно менше, ніж пар, де семантичною дерогації не відбулось. Існує протилежна тенденція: маскулінізм (рідше фемінізм), розширюючи своє значення, набуває негативних конотацій і використовується в набутих значеннях для номінації осіб з гіршими соціальними показниками (*anchorman* (ведучий на радіо, телебаченні; людина, що дає відчуття захищеності, впевненості; студент, що погано вчиться; учасник спортивної командної естафети, що приходить до фінішу останнім; людина, від якої повністю залежить ефективна діяльність фірми, підприємства, бізнесу тощо) – *anchorwoman* (ведуча на радіо, телебаченні); *caveman* (печерна людина; агресивний, грубий чоловік, що захоплюється власною силою) – *cavewoman* (печерна жінка); *clubman* (член клубу; завсідник нічних клубів; марнотратник) – *clubwoman* (жінка-член клубу); *cowboy* (пастух; житель заходу США; хуліган; герой книги, фільму-вестерну тощо; нечесна у бізнесі людина, що постачає продукти, надає послуги поганой якості або за завищеною ціною; дисидент; політик, що має інші ніж у партії погляди, не підкоряється партійній дисципліні; одинок; повстанець; необережний, легковажний водій; незалежний, легковажний чоловік) – *cowgirl* (пастушка; жителька Заходу США; скотарка на ранчо).

Поряд із градуальною опозицією гендерних маркерів за статусною ознакою, існує також і кількісна асиметрія, що виявляється у наявності лакун серед назв жінок та чоловіків у певних тематичних групах. Або у протилежному явищі – виникненні великої кількості синонімів для номінації осіб, що характеризуються соціально значимою ознакою, професією, родом діяльності. З метою виявлення кількісної асиметрії у співвідношенні ЕМ назв чоловіків та жінок, автори співставили ряди фемінізмів та маскулінізмів та виокремили пари, що ідентичні за твірною основою. Зауважимо, що пари відбирались за критерієм ідентичної форми твірної основи, хоча це не завжди передбачає ідентичність семантики похідних одиниць. Оскільки, нерідко компоненти діади мають відмінні значення, конотації, сполучуваність. У таких парах компоненти можуть корелювати лише за окремими семемами, або зовсім відрізнятися значеннями. Перелічені розбіжності становлять безпосередній науковий інтерес для даного дослідження.

Отже, у корпусі експліцитно маркованих за гендерною ознакою назв осіб сучасної англійської мови, нами виділено 142 пари, у яких маскулінізм та фемінізм утворені на базі спільної твірної основи за допомогою відповідних експліцитних маркерів. Окремі лексеми, що марковані різними маркерами, є дуже близькими за значеннями, що дало нам підставу включити їх до однієї пари (*bagman* – *bag lady* (*bag woman*)), інші одиниці навпаки можуть входити до складу кількох пар на основі спільності значень (*barman* – *bargirl*, *barman* – *barmaid*). Поряд із цим переліком діад "ЕМ маскулінізм – ЕМ фемінізм", ми виділяємо ще 146 пар, де експліцитно маркованому фемінізмові відповідає експліцитно немаркований маскулінізм (*baron* – *baroness*, *abbot* – *abbess*), або семема-маскулінізм багатозначної назви особи (*procurer* – *procuress*, *testator* – *testatrix*). Оскільки маскулінізми, що експліцитно немаркованими, не є предметом нашого дослідження, ми розглядаємо їх лише як фонові елементи для виявлення специфіки семантично споріднених експліцитно маркованих назв жінок.

Враховуючи кількість усіх гендерно ненейтральних експліцитно маркованих назв осіб виявлених нами в лексикографічному описі (близько 960 лексем), число тих, що корелюють між собою за формою (284 лексеми, 142 пари відповідно) є незначним і становить лише 30%. До їх складу входять близько 40% фемінізмів (від загальної кількості близько 360) та лише 23% маскулінізмів (від загальної кількості близько 610). Як показує дане співвідношення, експліцитне маркування назв чоловіків та жінок в англійській мові не є пропорційним.

Використання маркерів при утворенні маскулінізмів та фемінізмів суттєво відрізняється в певних тематичних групах назв осіб. Лакуни та розгалужені синонімічні ряди виявляють гендерну стереотипність в процесах номінації осіб, властиву сучасній англійській мові. Показовими, на нашу думку, є наступні тематичні групи: назви осіб, що займаються проституцією, кримінальною діяльністю, важкою фізичною працею, задіяні в сфері обслуговування.

До групи експліцитно маркованих фемінізмів зі спільним значенням "повія, розпусна жінка" ми віднесли близько тридцяти одиниць. Серед них переважають назви жінок з формантами -woman

(woman-) (*fallen woman, kept woman, loose woman, other woman, saussy woman, scarlet woman, woman of pleasure, woman of the street*), -girl (girl-) (*bad girl, bargirl, B-girl, call girl, corner girl, good-time girl, joy girl, Page Three girl, working girl, yes-girl*) та -lady (lady-) (*foxy lady, lady of easy virtue, lady of pleasure, lady of the evening, lady of the night, painted lady*). Одниць даного семантичного плану з маркерами -wife та -mistress (mistress-) не виявлено. Названі одиниці корелюють лише з окремими маскулінізмами (*kept woman – kept man*). Назви чоловіків даної групи обмежені (*rent boy, toy boy, playboy, dirty old man*).

Протилежна тенденція існує в групі назв осіб, об'єднаних значенням "особа, що займається кримінальною діяльністю, веде такий спосіб життя, що засуджується суспільством". З поміж усіх гендерних маркерів, найширше в даній групі використовується -man (man-) та -boy (boy-) зрідка -woman (woman-) та -lady (lady-). Найчисленнішим є синонімічні ряди зі значенням "вбивця, кілер" (*gunman, hatchet man, henchman, hit man, rodman*), "наркоторговець" (*candy man, kick man, tu man*) "наркоман" (*stick man, T-man, needle man, junkerman, freshman, teaman, baseman*), "грабіжник, злодій" (*cracksman, ice-man, secondstoryman, highwayman*), "зломщик сейфів" (*peteman, tool-man, tankman, yeggman*), "хуліган" (*rah-rah boy, bully boy, bover boy*), "шахрай" (*con man, lurckman, magsman, penman*), "бандит, злочинець" (*wide boy, trigger man, strong-arm man, buttonman*), "сутенер" (*fancy man, flashman*), "жебрак, волоцюга" (*alms man, clothes man, rag-man*). Більшість із наведених назв чоловіків не мають відповідників-фемінізмів, окрім *highwayman, bagwoman (bag lady), murderess*. Окремі лексеми корелюють лише за первинними семемами, що не є негативно конотованими (*caveman (печерна людина; агресивний, зрубий чоловік, що захоплюється власною силою) – cavewoman – печерна жінка*). Така непропорційність у розподілі назв чоловіків та жінок, свідчить про особливості англосмовної картини світу, в якій типовим злочинцем є чоловік, а прототипом особи, що надає сексуальні послуги за гроші – жінка. Спільнокоренева пара *bad girl (новія) – bad man (злочинець)* особливо яскраво виявляє даний стереотип. Серед негативно забарвлених маскулінізмів, багато таких, що вказують на значну силу референта, якою він користується в корисливих, злочинних цілях (*bully boy, he-man, caveman, macho man, strong-man, strong-arm man*). Однак, чоловік, що поводить неагресивно, чутливий, сприймається як нетиповий (*new man*).

Одним з основних факторів, що формують статус особи є посада, професія, вид діяльності. Назви осіб за професією становлять переважну більшість серед експліцитно маркованих за гендерною ознакою. До них належать як марковані напівафіксами, так і суфіксами лексеми. Відокремивши пари "маскулінізм – фемінізм", що ідентичні за семою "професія, заняття, рід діяльності", ми відмітили ряд закономірностей.

Нами не виявлено експліцитно маркованих назв жінок за професією, що корелюють з наявними маскулінізмами у тематичних групах "будівництво" (*bridgeman, bulldozerman, hodman, riddle man, hawk-boy*), "промисловість" (*coalman, ironmaster, pikeman, surfaceman, barmaster, pitman*), "комунальне господарство" (*gasman, linesman, waterman, wireman, ashman, sanitation man, binman*), "фінансування та податкова справа" (*boardman, pick-up man, headache man, money man, City man, thirdsman, tax man*), "лісозаготівля" (*axeman, logman, lumberman, raftsman, timberman, woodman*), "морська служба, флот" (*beachmaster, cabin boy, ice-master, keelman, midshipman, , galleyman, ship-master, ship boy, seaman* тощо).

Напротивагу, типово жіночими вважаються професії в сфері обслуговування приватних будинків, офісів, прибирання, ведення домашнього господарства (*charlady, cleaning woman, scrubwoman, servant-girl, waiting-lady, waiting-maid, waiting-woman, house-maid, lady-help, woman-servant, dinner lady, tea-lady, hand-maid*), догляду за дітьми (*au pair girl, nursery-maid*). Спільнокореневі кореляти-маскулінізми даної групи виражають значення, що рідко пов'язані з перерахованими видами діяльності (*hand-man (майстер на всі руки; підмайстер), nurseryman (садівник у розсаднику; робітник оранжереї; власник розсадника), houseman (лікар, що живе при лікарні; інтерн; різноробочий в домі, готелі тощо)*).

Домінують назви чоловіків і в тій частині експліцитно маркованого за гендерною ознакою вокабуляру, що є назвами професій в сфері державного управління (*alderman, boy uptown, burgomaster, elder statesman*, але *assemblyman – assemblywoman, statesman – stateswoman*), політичної діяльності (*advance man, backroom boy, bestman, four-minute man, hatchet man, orangeman, party-man, spoilsman, placeman Congressman – Congresswoman, councilman – councilwoman*), сільського господарства (*cattleman, gadman, harvestman, husbandman, plough-boy, shedman, sheepman, sicleman cowboy – cowgirl, dairyman – dairy-woman, shepherd – shepherdess*), музики (*bandmaster, bandman, concertmaster, sightsman* але *chorus girl, chorine, choir-boy choir-girl, music-master – music-mistress, songster – songstress*), ремісництва (*clay-man, dressman, glassman, hackney-man, hammer-man, maltman, tinman* але *spinner – spinstress, craftsman – craftswoman*), військової служби (*banner-man, cavalryman, fugleman, foeman, raffle-man, cadreman, guardsman* проте *serviceman – servicewoman*).

Кількісно ЕМ маскулінізми переважають у групі назв осіб, що об'єднані спільним значенням "водій, той, що керує транспортним засобом" (*boatman, bulldozerman, cabman, carman, carriage-man, cartman, coachman, gigman, keelboatman, lighter-man, shipman, wainman, yachtsman* тощо). Серед нечисленних фемінізмів даної групи наявні назви жінок, що їздять верхи, керують повітряним, водним транспортом, але не автомобільним, залізничним (*horsewoman, equestrienne, aircraftsman, aviatrix, boatwoman, helmswoman*).

Існують тематичні групи, де лексеми з найбільш узагальненим значенням є гендерно диференційованими, а спеціалізовані терміни – виявляють гендерну асиметрію. До таких можна віднести назви осіб в сфері торгівлі (*shop-boy, shopman – shopwoman, shop-maid, shop-girl; salesman – saleslady, saleswoman, salesgirl; tradesman – tradeswoman* але *apple-woman, fishwife, oyster-woman, shrimp-girl* та *butter man, silk-man, toymen, muffinman, glassman*), спорту (*athlete – athletess, sportsman – sportswoman* проте *bat-boy, batsman, cliffman, matman, safetyman, trackman, drill-master*), телебачення (*anchorman – anchorwoman* тоді, як *lighting man, link-man, mediaman, quizmaster, colourman* та *continuity-girl*).

Отже, як переконливо свідчать наведені приклади, експліцитне гендерне маркування назв осіб в сучасній англійській мові є асиметричним як в плані семантики утворюваних маркерами одиниць, так і в плані кількісного співвідношення експліцитно маркованих фемінізмів та маскулінізмів в певних тематичних групах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Мартинюк А.П. Конструювання гендеру в англійському дискурсі / Алла Петрівна Мартинюк. – Харків: Константа, 2004. – 292 с.
2. Емірсуїнова Г.І. Лексикон сучасного фемінізму (на мат-лі сучасної англійської мови). Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Г.І. Емірсуїнова. – Запоріжжя, 2003. – 211 с.
3. Alleen Pace Nilsen. Sexism in English: a 1990s Update // Language Awareness. Ed. by Paul Escholz, Alfred Rosa, Virginia Clark. – New York : St. Martin's Press, 1990. – P. 277-287.

Матеріал надійшов до редакції 13.11. 2008 р.

Федорова О.В. Качественная и количественная асимметрия эксплицитного гендерного маркирования названий лица современного английского языка.

В статье рассматриваются проблемы непропорционального эксплицитного гендерного маркирования названий лица современного английского языка. Проиллюстрирована качественная и количественная асимметрия в использовании эксплицитных гендерных маркеров названий лица современного английского языка в рамках оппозиции за статусными характеристиками.

Fedorova O.V. Qualitative and Quantitative Asymmetry in the Explicite Gender Marking of the Names of Persons in Modern English.

The article deals with the problems of qualitative and quantitative asymmetry in the explicite gender marking of the names of persons in English. The qualitative and quantitative asymmetry in the usage of explicite gender markers of the names of persons in English is illustrated within the status opposition.